
J.K. Schendelaar, *Lutherse kerkzegels in Nederland*, Utrecht (Stichting Lutherse Uitgeverij en Boekhandel) 2000, 126 pp., ISBN 90-76093-13-X – Marcel Barnard

---

Schendelaar bracht de zegels van de landelijke lutherse kerken en hun organen en van de lutherse gemeenten bijeen in een boek, waarin naast een beschrijving van de zegels ook steeds een afdruk is opgenomen. Voor de ook in de zegels welhaast alomtegenwoordige zwaan verwijst de auteur naar zijn geschrift over dat onderwerp. De zegels variëren van fraai uitgevoerde sigilla tot eenvoudige stempels. Zij weerspiegelen soms de geschiedenis van een gemeente. Om drie voorbeelden daarvan te geven: het Woerdense zegel toont een devote en door vlammen omgeven Jan de Bakker, in 1525 wegens 'lutherse' ketterij verbrand. De Lutherse gemeente Leiden voert in haar zegel de triumerende Mensenzoon uit de Apocalyps. Hij staat temidden van zeven kandelaren. Het is denkbaar dat het zegel al uit de begintijd van de gemeente stamt, eind zestiende of begin zeventiende eeuw. De zeven kandelaren en sterren zouden een tijdsbeeld van de lutherse kerk van die dagen kunnen zijn. 'Mèt Schultz Jacobi is het denkbaar te achten dat de keus van dit zegel is ingegeven door het feit dat tijdens de eerste lutherse synode op 30 augustus 1605 in Amsterdam zeven lutherse gemeenten als gevestigd beschouwd konden worden – namelijk Amsterdam, Haarlem, Leiden, Woerden, Gouda, Rotterdam en Middelburg – en ook ter synode vertegenwoordigd waren door hun onderscheiden voorgangers ...' (p. 64v.). Opmerkelijk is, dat deze Leidse gemeente zich 'luthera ecclesia' noemt, met het adjectief luthers en niet, zoals aan het begin van de zeventiende eeuw veel gebruikelijker was, de confessie in haar naam vermeldt; zoals bijv. Haarlem deed: 'Zegel van de gemeente der Augsburgse geloofsbelijdenis te Haarlem'. Een heel andere tijd wordt weerspiegeld in het zegel van het Luthers Seminarium. Er is geen jaartal bij vermeld, maar het Seminarium is opgericht aan het begin van de negentiende eeuw. Sindsdien is het van staatsgelden afhankelijk. De Curatoren van het Seminarium voeren als zegel ... het wapen van het voormalige Koninkrijk der Nederlanden met de 19 provinciale blokken. Daaromheen stond 'Nederlandsch Luthersch Seminarium'. Ook vermeldt Schendelaar een eenvoudig stempel met de tekst 'Ev: Luth: Sem Amsterdam'. Het

is de auteur kennelijk ontgaan, dat het Seminarium sinds enkele jaren een logo voert dat een half zijwaartse, half frontale aanblik van Maarten Luther biedt, met het handschrift 'Evangelicae Scripturae Doctor Martinus Luther'.

Dat brengt mij op de bedoeling die de schrijver met dit boek heeft. Hij schetst in zijn 'inleiding' een dynamische traditie. Hij vergelijkt de kerkzegels met moderne logo's en traceert hun wortels tot in het oude Babylon en Assyrië en tot in de Schrift. Is hun functie aanvankelijk een praktische (waarmerken van authenticiteit) of die van een handtekening, tegenwoordig dienen ze ook als herkenningsteken en moeten ze als zodanig in het Samen op Weg-tijdperk bewaard blijven, al was het maar uit cultuur-historische overwegingen. De auteur betreurt het dan ook dat sommige gemeenten 'nog steeds' geen zegel voeren (p. 8). Waar geen traditie is, bestaat de mogelijkheid van – om het met Hobsbawm te zeggen – 'the invention of tradition'. Zo ging het in de lutherse gemeente Flevoland, gesticht in 1991, die een logo heeft waarop 'de wijldheid van het op de zee veroverde polderland, dat overstraald wordt door de opgaande zon en het kruis' is te zien (p. 46). Of in de gemeente Zuid-Limburg, die in 1993 uit een fusie ontstond. Judica Keijzer ontwierp een modern logo: 'Haar uitgangspunt wordt gevormd door de (Luther)-zwaan. De driehoek verwijst naar de Drieëenheid, maar ook naar het Limburgse heuvelland. In de zwarte schaduw van deze driehoek kan de L. van Luther en Limburg herkend worden. (...) De zigzag-lijn – de vleugel van de gestileerde zwaan – vormt een element waarbij ook aan de kronkelende rivier de Maas is gedacht' (p. 98).

Schendelaar heeft een boek geschreven over een dynamisch cultuurverschijnsel dat allerminst een verdwenen traditie vormt. Zijn boek draagt er toe bij, dat het dat ook niet zal worden, wat niet wil zeggen dat bepaalde vormen niet verdwijnen zullen. De dynamiek van de traditie van het kerkzegel bepaalt dat via deze zegels ook de geschiedenis in beeld komt. Het boek is daarom van harte aanbevolen. Een enkele fout doet aan die aanbeveling niet af. Zo heet het beroemde Maria-beeld in Maastricht niet de 'Sterre der Zee' omdat Maastricht in de oudheid een havenplaats zou zijn geweest; de verering van het beeld kwam pas in 1525 op gang en de Maagd kreeg pas tussen 1685 en 1700 haar titel, 'na een wonder in 1684 waarbij een schipbreuk op zee werd voorkomen dankzij de voorspraak van O.L. Vrouw van Maastricht' (P.J. Magry en Ch. Caspers